

УДК 745.51:008(477.83/.86)

DOI <https://doi.org/10.15407/nz2020.03.647>

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ЕТНОДИЗАЙНУ В ГАЛИЧИНІ (ПЕРША ТРЕТИНА ХХ СТОЛІТТЯ)

Роман ОДРЕХІВСЬКИЙ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3581-4103>

доктор мистецтвознавства, доцент, професор,

Національний лісотехнічний університет України,

кафедра дизайну,

вул. Генерала Чупринки, 103, 79057, Львів, Україна,

e-mail: odre2010@ukr.net

Roman ODREKHIVSKYI

ORCID ID: 0000-0003-3581-4103

Dr. hab. in Art Studies, Associated Professor

Professor of the Department of Design,

Ukrainian National Forestry University,

General Chuprynka str., 103, Lviv, 79057

e-mail: odre2010@ukr.net

FORMATION AND DEVELOPMENT OF ETNODESIGN IN GALICIA (OF THE FIRST HALF OF THE XXTH CENTURY)

Галичина — край, багатий на традиції народного мистецтва: вишивку, різьблення, розпис тощо. У першій третині ХХ ст. народне мистецтво суттєво вплинуло на розвиток етнодизайну в регіоні. *Мета статті* — проаналізувати мистецтво різьблення, яке застосовувалося у першій третині ХХ ст. у декорі меблевих виробів, інтер'єрів та екстер'єрів споруд — на прикладі діяльності таких видатних митців, як Олени Кульчицької, Модеста Сосенка та інших.

Це мистецтво значною мірою вплинуло на розвиток етнодизайну. Майстри використовували давні народні мотиви плоскорізьблення: геометричні, рослинні мотиви, солярні знаки тощо. Національних особливостей та своєрідності дизайну середовища надавало також мистецтво малярства, кераміки, текстилю.

Висновки. Особливості етнодизайну в Галичині проаналізовані на прикладах розвитку житлового, громадського та сакрального середовища — на аналізі творчості О. Кульчицької, А. Сабарая, М. Сосенка та інших майстрів. У першій третині ХХ ст. вони створили найкращі ансамблі, в образному вирішенні яких важливу роль відіграли орнаментально-композиційні системи традиційного народного мистецтва. *Перспектива подальших досліджень* — вивчити це питання ширше, залучивши до аналізу творчу діяльність майстрів з інших регіонів, якими так багата українська земля.

Ключові слова: етнодизайн, середовище, різьблення, обладнання, декор.

Introduction. Galicia is one of the most culturally rich regions of Ukraine. Folk arts and crafts are developed here from ancient times. So, traditional folk art has significantly influenced the development of design in Galicia. This has led to the creation of a special trend in the development of design, which we call ethnodesign. *Problem Statement.* My goal is to show how traditional folk art carving has influenced the creation and development of interior design and the environment. This is both a specific form and a specific decoration of products. *The purpose* of the study is to begin a comprehensive study of the formation and development of ethno-design as a special trend that arose on the basis of the influence of folk art. *Methods.* Basic is a method of stylistic analysis. In some cases, however, a method of comparative-historical, structural and typological analysis and some others are also used. *Results.* We highlight two main directions of the region's design development at this time: imitation of historical styles and the use of traditional folk art elements. Actually, the second direction became the basis of ethnodesign. The classic model of ethnodesign development in Galicia are artworks of Olena Kulchytska — furniture and interior design, made according to her esquisses for the use of traditional ornamental and composite systems of folk art of the Ukrainian hutsuls tribe. Typical ethnodesign is also a figurative and constructive solution of the environment design of many churches in the region under the influence of folk art. *Conclusions.* Galicia is rich on the material for the ethnodesign study. But it is worthwhile to do a similar research about the formation and development of ethnodesign in other regions of Ukrainian lands that are so rich on traditions. This will enable research throughout the territory of Ukraine in the future.

Keywords: ethnodesign, environment, carving, equipment, décor.

Вступ. Постановка проблеми. Україна — країна, багата на народну культуру. У наш час глобалізації важливими є дослідження із проблеми взаємозв'язку національних традицій та розвитку культури і мистецтва в Україні. Зокрема, це стосується періоду кінця XIX — першої третини XX століття. Адже мова йде про особливий період відродження української державності та широкий поступ національного стилю. Звичайно, це відобразилося і на розвитку дизайну.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тематику етнодизайну дослідники в Україні почали вивчати у належному масштабі лише після здобуття Україною незалежності. Серед наукових монографічних досліджень виділимо праці Ю. Бірюлова, О. Ноги [1; 2]. Великий фактологічний матеріал містить збірник наукових праць «Етнодизайн у контексті українського національного відродження та європейської інтеграції» [3]. Багато довідкової інформації містить довідник «Мистецькі товариства, об'єднання, угруповання, спілки Львова (1860—1998)» авторства О. Ноги та Р. Яціва [4]. Інформаційний матеріал для дослідження джерел етнодизайну про художнє деревообробництво на мистецьких об'єктах кінця XIX — першої половини XX ст. містять матеріали окремих статей із фахових видань [5; 6].

Аналізуючи видання та публікації, доходимо висновку, що тема становлення та розвитку етнодизайну у першій третині XX ст. потребує значно ширшого дослідження. Зокрема, використання дерева як матеріалу у етнодизайні із точки зору синтезу дизайну і мистецтва, декоративного оздоблення предметів інтер'єру та екстер'єру.

Метою статті є розпочати комплексне дослідження із питання становлення та розвитку етнодизайну в Галичині у першій третині XX століття.

Основна частина. Особливості становлення дизайну в Галичині кінця XIX — першої третини XX ст. полягають в історичних та соціальних умовах розвитку регіону в охоплований часовий період. Виділимо два основні напрямки розвитку дизайну регіону у цей час: наслідування історичних стилів, застосування елементів традиційного народного мистецтва.

Митці аналізували та вирішували проблеми ансамблевості у синтезі мистецтв та дизайну середови-

ща Галичині кінця XIX — першої третини XX століття. Широко залучали монументально-декоративне мистецтво з метою його гармонійного звучання у дизайнерському синтезі.

Дизайн середовища цього періоду як в Галичині, так і в Україні формувався на підйомі українського національного відродження та під значним впливом народного мистецтва. Останнє стало, наприклад, духовною інспірацією українського модерну та інших мистецьких стилів, які панували у цей період в Україні. Такий інтенсивний розвиток був зумовлений не тільки підйомом освіти, національної свідомості, наявності ремісничих організацій тощо, але й появою окремих товариств, які сприяли українським церквам. Серед низки інших до таких належать, зокрема, Товариство допомоги руським церквам ім. Св. Петра, яке виникло в Галичині у 1899 р., і підтримувало контакт з Товариством для розвою руської штуки у Львові [4, с. 22—23]. Крім того, поштовх до розвитку декоративної різьби спричиняли різні виставки того часу. Особливо це стосується промислово-етнографічної виставки у Львові в 1894 р., для експозиції якої теслі спорудили гуцульську церкву [7, с. 125].

Яскравим прикладом наслідування історичних стилів у архітектурі та дизайні середовища в Галичині того періоду є, звичайно, ансамбль Галицької ошадкаси, виконаний за проектом Ю. Захарієвича. У цілому вирішення було типовим для Галичини того часу — ренесансово-маньєристичним. Інтер'єр декорований різьбленням у дереві, виконаним на дубових панелях С. Левандовським.

Другий напрям — це русло, в якому розвивався і етнодизайн — наслідування орнаментально-композиційних структур традиційного народного мистецтва. Яскравим прикладом такого є дизайнерська творчість відомої української мисткині Олени Кульчицької. Адже усі меблі до свого помешкання у Львові вона проектувала особисто. Дерев'яні меблі прикрашає гуцульський плоскорізьблений декор із традиційних геометричних мотивів ромба, хреста, трилисника. Це все гармонійно доповнює один із найулюбленіших у майстрів гуцульської плоскорізьби мотив «кільчастого письма».

Окремі елементи інтер'єру, як, наприклад, дерев'яні крісла, а також карнизи над вікнами, декорує

мотив із давньоруської плетінки. Розуміємо це як вплив пануючої у той час сецесії.

Інтер'єри квартири О. Кульчицької — це класичний зразок синтезу дизайну і мистецтв. Тут гармонійно та тонко поєднані поміж собою меблі, різьблення та профілювання по дереву, художня кераміка, текстиль та вишивка, малярство та графіка (іл. 1). Усе — доречно, лаконічно, без зайвого перенасичення непотрібними деталями.

Одним із найважливіших, на нашу думку, об'єктів комплексного вирішення етнодизайну громадського середовища 1930-х рр. було художнє оформлення пансіонату «Гражда» у с. Рафайлова (із 1946 року — Бистриця Надвірнянського р-ну Івано-Франківської обл.). Усі споруди пансіонату були виконані із дерева. Численні дерев'яні будівлі прикрашала гуцульська плоскорізьба із геометричних мотивів та солярних знаків.

Обидва об'єкти — інтер'єр квартири О. Кульчицької та пансіонату «Гражда» — типові зразки етнодизайну першої третини ХХ століття. У конструктивному плані ці вироби нагадують народне меблярство та архітектуру.

Чудовим прикладом вирішення сакрального середовища у стилі етнодизайну є ансамблі церков Святої Трійці м. Дрогобича та Св. Юрія, с. Дуліби Стрийського р-ну Львівської обл.

До кращих іконостасів, виконаних у Галичині із застосуванням орнаментально-композиційних структур традиційного народного мистецтва, є іконостас, встановлений у 1907—1909 рр. в інтер'єрі церкви Святої Трійці м. Дрогобича. Цей триярусний іконостас темного чорно-брунатного кольору, декорований технікою ажурної плоскої тригранно-виїмчастої різьби, мотиви якої запозичені з давньоруського мистецтва та народної творчості бойків та гуцулів (давньоруська плетінка, різні варіанти ромбу, рослинне стебло з трилисником та ін.). Саме у дрогобицькому святотроїцькому іконостасі засвідчена найвища досконалість декоративної стилізації різьблення під «народний стиль». До того ж, у ньому досягнуто гармонійної єдності різьбленого декору, виконаного майстрами А. Сабараєм, Голембйовським із іконами, написаними художником М. Сосенком у дусі української сецесії. Синтез архітектоники, живопису та різьблення дрогобицького святотроїцького іконостасу — це вершина ідейних

Іл. 1. Фрагмент інтер'єру із музею О. Кульчицької у Львові. Світлина Ірини Василюк. 2009 р.

Іл. 2. Лава із церкви Св. Трійці з м. Дрогобича. Світлина Романа Одрехівського. 1999 р.

пошуків стильового національного напрямку епохи. Такі пошуки ставили українське мистецтво на передове місце у світовому культурному процесі початку ХХ століття.

Це можна сказати і про низку інших предметів обладнання інтер'єру цієї церкви. Цікавим є верхнє завершення боковин лави — силуету трилисника. Поверхня боковини покрита різьбленим орнаментом невисокого рельєфу із застосуванням елементів, які використовуються в українському народному мистецтві — ромбів, трикутників, прямолінійного стебла рослини з листками тощо (іл. 2).

Іл. 3. Запрестольне крісло із церкви Св. Юрія у с. Дуліби Стрийського р-ну Львівської обл. Світлина Романа Одрехівського. 1998 р.

Іл. 4. Світильник-павук у інтер'єрі церкви Св. Юрія у с. Дуліби Стрийського р-ну Львівської обл. Світлина Романа Одрехівського. 1998 р.

Заслуговує на окрему увагу декор спинок цих лав. Площина спинки прикрашена квадратними фільонками. У центрі кожної фільонки — рівносторонній плоскорізьблений хрест, виконаний у дусі народної плоскорізьби. Площина кожного кінця хреста — гостроконечного силуету, штрихована всередині плоскорізьбленими штрихами «ільчас-того письма».

Типовим у плані етнодизайну є також середовище церкви Св. Юрія с. Дуліби Стрийського р-ну Львів-

ської обл. (20-ті рр. XX ст.). Показовим у вирішенні традицій українського стилю є запрестольне крісло церкви Св. Юрія, с. Дуліби Стрийського р-ну Львівської обл. (20-ті рр. XX ст.) авторства відомого майстра В. Турчиняка (іл. 3). Його поверхню у багатьох місцях декорує гуцульське плоскорізьблення, зокрема мотивів солярного знаку — на ніжках виробу, тризубця на спині та ніжках тощо.

Структура образного просторово-предметного вирішення та вдалого і лаконічного застосування мистецтва різьблення у цьому ансамблі надає цьому об'єкту неповторності та українських національних особливостей. Це стосується, зокрема, вирішення таких важливих предметів дизайну інтер'єру, як — люстри-павука (іл. 4), згаданого запрестольного крісла та ін.

Висновки. Особливості етнодизайну в Галичині проаналізовані на прикладах розвитку житлового, громадського та сакрального середовища — творчості О. Кульчицької, А. Сабарая, М. Сосенка та інших майстрів. Це — одні із найкращих ансамблів, створених у першій третині XX ст., в образному вирішенні яких важливу роль відіграли орнаментально-композиційні системи традиційного народного мистецтва. *Перспектива подальших досліджень* — вивчити це питання ширше, залучивши до аналізу творчу діяльність майстрів із інших регіонів, якими так багата українська земля.

1. Нога О. *Український стиль в церковному мистецтві Галичини кінця XIX — початку XX століть*. Львів: Українські технології, 1999. 160 с.
2. Бірюльов Ю. *Мистецтво львівської сечесії*. Львів: Центр Європи, 2005. 184 с.
3. *Етнодизайн у контексті українського національного відродження та європейської інтеграції*. Кн. 3: зб. наук. праць. Редкол.: гол. ред. М.І. Степаненко, упоряд. і наук. ред. Є.А. Антонович, В.П. Титаренко. Полтава: ПНУ ім. Короленка, 2019. 478 с.
4. Нога О., Яців Р. *Мистецькі товариства, об'єднання, угруповання, спілки Львова (1860—1998): Матеріали до довідника*. Львів: Українські технології, 1998. 128 с.
5. Одрехівський Р. Українське національне відродження та розвиток мистецтва різьблення в Галичині: кінець XIX — початок XX ст. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2018. № 2. С. 239—243.
6. Болюк О. Художні вироби з дерева бойків: архаїчна монументальність та «живописна» геометрія. *Народознавчі зошити*. 2020. № 1 (151). С. 126—137.

7. Brykowski R. *Drewniana Architektura Cerkiewna Na Koronnych Ziemiach Rzeczypospolitej*. Warszawa: Towarzystwo opieki nad zabytkami, 1995. 259 s.: il.

REFERENCES

- Noha, O. (1999). *Ukrainian style in the church art of Galicia at the end of the 19th and early 20th centuries*. Lviv: Ukrainski tekhnolohii [in Ukrainian].
- Biriulov, Yu. (2005). *Art of Lviv Secession*. Lviv: Centre of Europe. [in Ukrainian].
- Stepanenko, M.I., Antonovych, Ye.A., & Tytarenko, V.P. (Eds.). (2019). *Etnodesign is in the context of the Ukrainian national revival and European integration. Collection of scientific works (Vol. 3)* [in Ukrainian].
- Noga, O., & Yaciv, R. (1998). *Artistic societies, associations, groupments, unions of Lviv (1860—1998): Materials are to the reference book*. Lviv: Ukrayinski texnologiyi [in Ukrainian].
- Odrekhivskiy, R. (2018). Ukrainian national revival and development of the art of carving in Galicia: the end of the XIX and the beginning of the XX century. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv*, 2, 239—243 [in Ukrainian].
- Bolyuk, O. (2020). The ancient art of wood carving of boykos: archaic monumentality and «painting» geometry. *The Ethnology Notebooks*, 1 (151), 126—137 [in Ukrainian].
- Brykowski, R. (1995). *Wooden church architecture on the Crown Lands of the Commonwealth*. Warszawa: Towarzystwo opieki nad zabytkami [in Polish].